

5. АВТОРСЬКІ ПРОГРАМИ ТА ПРОЄКТИ

Анатолій Іванович Сологуб,
кандидат педагогічних наук,
член-кореспондент НАПН України,
керівник Південно-Східного
авторського центру креативної освіти,
м. Кривий Ріг

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0719-4234>

УДК 37.091.33-027.22:78.091

DOI: <https://doi.org/10.32405/2309-3935-2019-4-83-90>

Тетяна Миколаївна Луценко,
вчитель біології і хімії
Новомосковський колегіум № 11,
м. Новомосковськ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0552-5706>

КОНЦЕПЦІЯ КРЕАТИВНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація.

У статті автори узагальнюють педагогічні дослідження з проблеми модернізації середньої освіти, що до 2007 р. здійснювалася ними на базі Криворізького природничо-наукового ліцею. Розв'язання проблеми здійснювалося розробкою технології креативної освіти. За участі вчителів-експериментаторів інших шкіл авторську розробку було апробовано в Україні, після чого – вдосконалено. Згідно з положеннями технології креативної освіти, вчитель здійснює діяльність на засадах гуманізму, забезпечуючи креативний розвиток учнів, як спосіб їх формування як гармонійних особистостей.

Ключові слова: творчість; креативність; педагогічна технологія; креативна освіта.

Креативність – це означає копати глибше,
бачити краще, виправляти помилки,
розмовляти з кішкою, пірнати в глибину,
проходити крізь стіни, запалювати сонце,
будувати, замок на піску, вітати майбутнє.
Поль Торренс

На початку 1990-х рр. сподівання громадськості на позитивні зміни в освіті, що відповідають запитам і вимогам суспільства, зумовило необхідність модернізації закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО). Упровадження ідей креативної середньої освіти виявило її переваги в порівнянні з традиційною, оскільки учням надавалася свобода вибору методів, способів і прийомів освітньої діяльності, а отже, значно більшого

врахування їхніх природних задатків, мотивів, потреб, інтересів, нахилів тощо. Це сприяє значному розвитку як креативних і когнітивних, так і організаційних, діяльнісних здібностей, а також реалізації намірів і конкретних дій життєвої та професійної самореалізації [4].

У цьому контексті досліджувалися праці та втілювалися ідеї вітчизняних і зарубіжних науковців (А. Алейнікова, Дж. Гілфорда, С. Гончаренка,

В. Кременя, Ю. Мальованого, А. Маслоу, Е. Рєгєрєра, Дж. Рєнзуллі, К. Роджерса, Е. Торренса) та педагогів-новаторів (Ш. Амонашвіллі, М. Гузика та ін.).

Особливої значущості набули праці зазначених вище авторів та інших зарубіжних і вітчизняних учених, які погоджуються з визначенням креативності Дж. Сімпсона [11] як здатності людини до творчої діяльності та першочергової значущості у визначенні її потенціалу та якості.

З огляду на це, в наших дослідженнях і практичній діяльності реалізовувалися такі доробки технології хімічної, а сьогодні біологічної освіти, що зумовлюють таку творчу діяльність учнів та можливий і ефективний розвиток їхньої креативності. Останнє спонукало до розробки відповідної педагогічної технології, що ґрунтується на Концепції. До її апробації, починаючи з 1990 до 2007 рр. долучалися вчителі Криворізького природничо-наукового ліцею, а з 2000 р. і до сьогодні – вчителі ЗЗСО, ліцеїв, колегіумів Дніпропетровської, Луганської, Кіровоградської, Миколаївської, Київської, Тернопільської та інших областей України.

Концепція технології профільної креативної освіти учнів старших класів природничих предметів створювалася за результатами здійснення багаторічного теоретичного та експериментального дослідження.

Наукова новизна авторської Концепції та педагогічної технології профільної природничої креативної освіти в ліцеї полягає в тому, що творчу діяльність ліцеїстів і вчителів автори розглядають як головну з особливо обов'язкових, що слугує для визначення філософських, психологічних, дидактичних, методичних, санітарно-гігієнічних, соціально-економічних, матеріально-технічних засад загального інноваційного устрою життєдіяльності ЗЗСО як закладу нового типу.

Теоретична значущість Концепції визначається тим, що вона обґрунтовує набуття учнем ЗЗСО предметних знань, вмінь та навичок не як головну освітню мету (як це передбачається пізнавальною парадигмою), а як формування креативної особистості учня, яка окрім володіння предметним фондом має розвинену потребу та здатність до творчості – креативність, що зумовлює особистісні якості та продуктивність повсякденної інноваційної життєдіяльності.

Практична значущість Концепції визначається тим, що сутність педагогічної технології, як педагогічної системи розвитку, навчання, виховання учнів ЗЗСО, яка складається з відповідних органічно пов'язаних підсистем, що передбачають формування креативної особистості інтелігента-новатора та може бути практично використана для організації середньої освіти України.

Вірогідність основних положень Концепції забезпечена методологічною обґрунтованістю

вихідних позицій та опорою на практичний досвід навчання учнів ЗЗСО та результати науково-педагогічних досліджень, які провели автори.

Об'єктом нашого багаторічного педагогічного дослідження був освітній процес, а *предметом* – філософські, психолого-педагогічні умови освітнього процесу, що забезпечує формування креативної особистості лідера суспільно-економічного розвитку України.

Організація дослідження. Під час проведення дослідження вивчалися проблеми психологічної характеристики учнів підліткового та старшого шкільного віку, філософські теорії, концепції; визначалися та практично враховувалися психологічні, педагогічні закони, закономірності, принципи навчання та положення Концепції сучасного природознавства. Засади розроблення Концепції визначилися у виборі парадигми їх реалізації, що відповідають сучасним суспільним вимогам і викликам.

Результати педагогічного дослідження – це креативно-педагогічна парадигма, що зумовлює необхідність упровадження принципів: гуманізму, демократизму, гуманітаризації, диференціації, індивідуалізації, єдності загальнолюдського і національного та креативності.

Утілення принципу креативності, на нашу думку, є важливою особливістю Концепції та відмінністю педагогічної технології освіти, що визначає засади навчання учням старших класів природничих предметів. Причому ми виходимо з розуміння творчості як специфічної діяльності, початкового складника елементів у загальній системі освітньої діяльності учнів. Це зумовлює її інноваційність як засобу підвищення відкритості учнів до змін – створення ними принципово нового й особистого креативного розвитку.

З огляду на це, технологію креативної освіти і навчання учнів ЗЗСО з природничих предметів доцільно називати «креативною» та інноваційною, що теоретично зумовлює нововведення і зміни в її змісті, організації та якості. Таким новим, є *психологічні зміни* самих учнів, які у процесі навчання можуть постійно набувати нові знання, більш якісного високого рівня розвитку креативності, як основи прогресивності особистості. Технологія навчання є креативною внаслідок її відкритості до нововведень і відсутності жорсткої регламентації та набуття нею гнучкості, рухливості, вільного вибору учнем видів і способів освітньої діяльності.

Креативно-педагогічна парадигма та її педагогічна технологія мають принципові відмінності від наявних освітніх парадигм. Учень є головною дієвою особою, а вчитель – помічником (фасилітатором), який надає особливу психолого-педагогічну підтримку. Творча діяльність учнів у цьому випадку є визначальною для створення творчих умов загальної

освітньої діяльності. З цієї причини урочна діяльність учнів трансформується в освітньо-дослідну, освітньо-винахідну або освітньо-раціоналізаторську види діяльності. За своєю суттю вони відповідають науковій (дослідній) і науково-технічній (проектній або винахідній чи раціоналізаторській) творчості. Тому освітня якість учнів старших класів визначається не лише за рівнем знань, умінь та навичок, а й за рівнем розвитку креативності (як властивості психіки), що зумовлює здатність до створення будь-чого нового.

Отже, креативність є результатом інтеграції й утворення її як системи взаємопов'язаних потреб, мотивів, здібностей і нахилів. Вона є основною, але не єдиною причиною, що забезпечує пошукову освітню діяльність. Разом з креативною діяльністю людина завжди здійснює та когнітивну діяльність. Щоб креативні та когнітивні процеси мали спільну структурну основу та виражалися в загальноосвітніх результатах учня, необхідна й організаційно-методологічна діяльність, яку здійснюють на базі його відповідних здібностей до цілепокладання, цілеспрямованості, плановості, нормованості, самовизначення, рефлексії тощо. Ще однією необхідною умовою організації творчості є асертивність (від лат. *assertorius* – ствердну) – здатність робити по-своєму, що є своєрідним самовираженням особистості на противагу маніпулюванню нею.

Обговорення результатів педагогічного дослідження. Теоретичні й експериментальні дослідження показали, що креативна освіта ґрунтується на наявності в природі дитини потенційних креативних, когнітивних і організаційних, діяльнісних здібностей, які завдяки розвитку трансформуються в здатності. Вони забезпечують практичну спроможність створення учнем такої освітньої продукції, що є креативною – оригінального продукту дослідної, винахідницької чи раціоналізаторської діяльності.

У процесі розроблення Концепції, що є визначальним складником технології креативної освіти важливим, відповідно до вікових та індивідуально-психологічних особливостей учнів, важливо встановити філософські, психологічні та педагогічні засади креативного освітнього процесу.

1. Філософія креативного освітнього процесу.

У визначенні характеру психологічної та дидактичної взаємодії вчителя і учня старших класів в системі профільного креативної освіти ЗЗСО доречно згадати вислів українського філософа М. Горлача, що ілюструє базову ідею Концепції: «Людина, не просто річ серед речей, а суб'єкт, здатний до зміни світу в самому собі...» [4]. Відомий український філософ М. Горлач визначив філософський складник Концепції та формування молоді планетарного мислення, що спонукає

до глобальних змін, починаючи з локальних особистісних в освіті. У зв'язку з цим, на його думку, необхідно в освітньому процесі розв'язувати завдання щодо:

- філософського пошуку істини, глибинного розуміння проблем, що виникають перед світовою цивілізацією;
- формування свідомості, що дає змогу відноситися без упередження до інших культур, розуміння ролі та місця національного у світовій загальнолюдській цивілізації;
- творчого діяльнісного ставлення до розв'язання проблем світу, Вітчизни, рідних, близьких, друзів, колег та ін.;
- розуміння національних ціннісних орієнтацій, національної свідомості та свідомості як цінності; інтелігентності, громадянськості, гуманності, гідності, честі, любові, совісті тощо;
- формування любові до життя в усіх її проявах і розуміння того, що немає нічого більш ціннішого, ніж життя і здоров'я [2–8].

Передбачені Концепцією мета та завдання креативної освіти обґрунтовуються на діалектичному та синергетичному інструментарії, утворюючи загальну теоретико-методологічну основу [2; 3; 9; 14]. Відповідно до них, мети і завдань Концепції, учитель має створити умови для співпраці з учнями, самостійного творчого визначення стратегічної програми, планів, методів, форм, прийомів і засобів особистісної самоорганізації. Логіка Концепції полягає в тому, щоб використати індивідуально-психологічні особливості учнів до самостійності як головної умови й засобу їхньої самоорганізації і намагання до самореалізації. Вони слугують каталізатором, сприяють причиново-наслідковому перетворенню задатків креативності учнів старших класів як вроджених особливостей організму – на креативні здібності. Останні перетворюються на здатність до створення будь-чого нового – *креативність*. Креативність як черговий пусковий механізм у процесі активної пошукової діяльності учнів у ролі дослідників, винахідників та раціоналізаторів забезпечує й інші особистісні зміни [1; 10; 14; 15].

Обговорення результатів педагогічного дослідження. З огляду на зазначене, головним у Концепції є вибір сучасного методологічного інструментарію середньої освіти. У зв'язку з цим, доречно нагадати, що В. Кремень наголошує: «Людина це – унікальна складна цілісна система, яка уявляє собою не щось назавжди задане, а відкрите до змін» і «учень не може бути предметом маніпуляції, навіть, вчителя» [8].

В обґрунтуванні положень Концепції та технології креативного навчання застосовано закони і категорії теорії загального розвитку – діалектики та теорії складних самоорганізуючих систем – синергетики. Застосування законів і категорій

діалектики сприяє створенню умов креативного розвитку учнів і формування їх наукового світогляду.

2. Психологічні засади креативного навчання.

Наші пошуки психологічних засад Концепції спонукали особливий інтерес до досліджень вітчизняних і зарубіжних психологів (А. Алейнікова, А. Алексюка, Г. Альдера, Дж. Гілфорда, Н. Лейтеса, О. Матюшкіна, В. Моляко, О. Орлова, Б. Теплова, Дж. Рензуллі, К. Роджерса та ін.), які приділили увагу дослідженню проблем наукової та науково-технічної діяльності учнів на заняттях, розвитку творчих здібностей і творчих мотивів, обдарованості та важливої психогенетичної якості людини – креативності.

Так К. Роджерс, у контексті визначення сутності креативності стверджував, що, завдячуючи їй, здійснюється прорив до нових наукових горизонтів життя людської цивілізації [10; 15]. Тому логічно, зауважує Г. Алдер, що креативність людини порівнюють з дефіцитним товаром. Учений наголошує, що креативність у першій половині ХХІ ст. стане безцінним капіталом і ресурсом, від «критичної маси» якого буде залежати суспільно-економічний розвиток, розв'язання природоохоронних проблем [2; 15].

Надаючи важливої значущості розвитку креативності в освіті, головним завданням у розробленні Концепції було теоретично визначити властивості педагогічної системи, що можуть забезпечити розвиток учнів. Здійснюючи пошуки, ми брали з переконання про важливість розвитку креативності як якості психіки, що визначає прогресивну професійну зорієнтованість особистості на діяльність у галузі науки та техніки. Важливо, щоб учитель у професійній педагогічній діяльності мав не лише особистісну орієнтацію, а й сам учень був ним зорієнтований розуміти себе як неповторну істоту і людину, яка має лише потенційні здібності, що потребують розвитку. Намагаючись здійснити самореалізацію, він має усвідомлювати, що досягти цього можна лише звертаючи увагу на самоорганізацію і безперервну самоосвіту. У процесі розв'язання проблеми кризи самодостатньої особистості, яка виявляється в повсякденному житті, необхідно здійснити переорієнтацію вітчизняної освіти на креативно-педагогічну парадигму (методологію формування креативної особистості). Така особистість може бути самодостатньою, оскільки здатна їх здійснювати у творчості, активізуючи власний креативний потенціал.

Важливо, щоб педагогічна діяльність учителя у технології профільного креативного навчання учнів старших класів ґрунтувалася на розумінні їхньої особистості як пошукувача (дослідника, винахідника, раціоналізатора) і здійснювалася використанням психолого-педагогічних принципів:

- домінуючої відповідальності за результативність діяльності;
- щирого, відкритого, вільного висловлювання та переживання;
- розуміння кожного учня свідомістю самого учня;
- безоцінного відношення до його особистості як дитини, яка немає недоліків, а природою і вихованням наділена лише особливостями;
- заохочувати до ризику та сміливості у висловлюванні думок, переконань, намірів; співробітництві та співтворчості учнів старших класів і вчителів, як дослідників-винахідників колективу лабораторії, де вчителі виконують функції наукових керівників (організаторів, координаторів, консультантів, експертів тощо);
- взаємоповаги вчителя і учня старших класів, які мають право на помилку;
- безперечної віри у здібності та неповторності;
- довіри та прийняття учня старших класів і його особистих задумів, запитів та інтересів, що сприяють створенню максимально сприятливих умов розкриття й розвитку здібностей;
- переживання творчого стану: натхнення, осяяння, емоційної жвавості, радості успіху, почуття виконаного обов'язку;
- вияву вчителем емпатійності у швидкому реагуванні на вимоги, запити, потреби, мотиви учня і власними діями сприяти його розвитку;
- заохочення вияву творчої ініціативи, пропозицій, численних питань, подолання відсутності віри у власні здібності та завищену самокритичність;
- сприяння та мотивації незалежності в поєднанні з відповідальністю;
- вияву критичності мислення та пошуку актуальних проблем, протиріч, застою тощо та нелінійності в їх осмисленні;
- вияву розкутості, оригінальності, швидкості, гнучкості мислення та сміливості у висловлюванні ідей, виступах і діях;
- повазі, чуйного, вдумливого, терпимого відношення до однокласників, вчителя та їхніх дій і висловлювань, намірів, планів тощо;
- любові до науки, техніки та вияву шани до здобутків діяльності видатних науковців, інженерів, митців [10–14].

Погоджуючись з вказаними психолого-педагогічними принципами креативної освіти в практичній діяльності, важливо враховувати вікові й індивідуально-психологічні особливості учнів старших класів, які (ніби чутлива фотоплівка) реагують на умови діяльності, вимагаючи особистісного підходу. Тому в умовах креативного навчання учнів старших класів важливим постає постійне надання їм свободи щодо творчої діяльності. Таким засобом є особисті творчі завдання, що враховують їхні індивідуальні потреби, запи-

ти, інтереси, нахили й залучення учнів старших класів до інтелектуальної творчої діяльності, що потребує постійного зосередження та концентрації уваги й спонукає до пізнавального інтересу. У контексті застосування такого психологічного підходу учні старших класів із зацікавленістю виконують довготривалі завдання, виявляючи наполегливість, добрий гумор і доброзичливість. Використання творчих довготривалих завдань (проведення експерименту, підготовка доповіді, розроблення проєкту, моделі) виявили очевидну ефективність як у розвитку креативності, формуванні дослідних знань, умінь та навичок, так і в підвищенні успішності та загальної культури.

3. Дидактичні засади креативного освіти.

У зв'язку з відмежуванням від традиційної авторитарної педагогіки в системі креативного освіти як наукової (дослідництва) та науково-технічної діяльності (винахідництва, раціоналізаторства), головною дійовою особою визначено учня старших класів як дослідника, винахідника, раціоналізатора. Вчителю в цьому контексті відведено виконання ключової функції освітньо-наукового керівника (організатора, координатора, консультанта, експерта, психолога, валеолога тощо). Учителю має підтримувати творчу діяльність учня старших класів, сприяючи його навчанню природничих предметів та одночасному розвитку.

Концепція креативної освіти учнів з природничих предметів визначає теоретичні засади практичної діяльності відповідно до природних потреб особистості учня. Оскільки вона передбачає їхню освітню діяльність, як наукову та науково-технічну творчість, то вона має здійснюватися в самостійному освітньому дослідженні з намаганням до суб'єктивних відкриттів, а також у винахідницькій і раціоналізаторській діяльності з проєктування технічних засобів, технологій.

Нами визначено головні дидактичні принципи Концепції креативної природничої освіти:

- включення учнів старших класів до самоорганізації як засобу безперервної освіти та самоосвіти;
- визначення методологічної основи поглибленого оволодіння учнями знань, умінь та навичок з предметів;
- забезпечення учнями старших класів оптимальних умов розвитку креативності та пізнавального інтересу;
- формування початкових знань з теорії науки та науково-технічної діяльності;
- сприяння особистісній творчій самореалізації та професійній орієнтації на діяльність у галузі науки і техніки [10–14].

Природнича освіта містить наукове пізнання, що передбачає подовження за часом теоретичні чи експериментальні дослідження, а також використання спеціальних методів (дослідження,

конструювання, проєктування і впровадження доробок на практиці). Завдяки прогнозуванню та стратегічному мисленню в контексті освіти людина діє відповідно до запитів і потреб суспільного розвитку. Учителю має можливість, включаючи учнів у визначення методологічної характеристики, зорієнтувати креативну освіту на встановлення мети і завдання, об'єкта і предмета, гіпотези і методики дослідження, узагальнення результатів і формулювання висновків. Причому передбачається широке використання учнями понять наукового пізнання: ідеї, проблеми, гіпотези, концепції, теорії, експерименту тощо.

Запровадження профільної природничої освіти, як наукового пізнання, створює реальні можливості розвитку в учнів теоретичного мислення, що є основою формування креативної особистості. Такі можливості, на відміну від емпіричних, дають змогу виявляти внутрішню сутність предметів і явищ природи. Формулюючи завдання креативного розвитку як основи теоретичного мислення, важливо мати на увазі, що в мисленні, що є психічним процесом, можна умовно виділити два компоненти: 1) когнітивний (від лат. *cognitio* – знання, пізнання), 2) афективний (від лат. *affectus* – душевне хвилювання, пристрасть). Афективний компонент – це потреби, емоції, почуття, прагнення, бажання, переживання, що пов'язані з пізнанням і самопізнанням. Унаслідок емоційного реагування в людини формується воля, що діє як причина її вчинків.

Учителю, формулюючи завдання розвитку теоретичного мислення, має намагатися створювати психолого-педагогічні умови розвитку як когнітивного, так і афективного компонентів мислення. Недооцінювання кожного з них знижує імовірність досягнення мети креативного розвитку учнів, а врахування – навпаки, підвищує. Відомо, що в учнів старших класів превалює словесно-логічне мислення, що втілюється в поняттях, логічних конструкціях – судженнях та умовиводах і характеризується застосуванням мовних (вербальних) засобів. Воно може бути емпіричним і теоретичним, базується на узагальненні та абстрагуванні. Емпіричне мислення уможливорює розуміння понять, де фіксуються знання, але не відображаються суть предметів. Його головною функцією є виділення родових і видових зв'язків предметів. Теоретичне мислення полягає в аналізі певної системи, абстрагуванні й узагальненні інформації про неї, унаслідок чого виявляються закономірності існування її внутрішньої єдності. Теоретичне мислення, на відміну від емпіричного, виявляє не лише зовнішню схожість, а й внутрішню природу об'єкта. Воно містить три компоненти: 1) теоретичний аналіз, 2) змістову рефлексію, 3) планування. **Перший** компонент надає можливість визначити внутрішню суттєву основу, властивість предметів та явищ і

абстрагування їх від зовнішніх несуттєвих властивостей, *другий* – пошук і розгляд суттєвих засад власних дій, а *третій* – здатність людини подумки вести пошук. Теоретичне мислення є когнітивною основою креативної особистості, яка може пізнавати глибинні суттєві зв'язки між предметами та явищами природи і знаходити способи розв'язання будь-яких побутових чи професійних проблем. Таким чином, умовами розвитку креативності учнів старших класів має бути пошукова (дослідна, винахідницька, раціоналізаторська) діяльність.

Упровадження *пошукової діяльності* учнів, ґрунтується на тому, що вона передбачає їх залучення до самостійних і безпосередніх спостережень, на основі яких встановлюються зв'язки предметів та явищ дійсності, а формулюючи висновки вони суб'єктивно відкривають закони, закономірності, принципи. Втілення дослідного методу в технології креативної освіти пояснює намагання органічно розв'язувати проблеми розвитку та виховання учнів старших класів. Під час формування дослідної та винахідницької чи раціоналізаторської позиції в учня формується його громадянська позиція та стиль діяльності. Він виявляє творчу активність, ініціативу, відповідальність, в основі яких міститься креативність.

Упровадження *проектної діяльності* (винахідництва, раціоналізаторства) полягає в науковому пошуку нових технічних рішень, ґрунтується на необхідності спонукання учнів до самоорганізації та самостійного практичного використання знань, умінь та навичок. Завдяки цьому на етапах винахідництва чи раціоналізаторства підвищується ефективність формування навичок і поглиблюються знання. Поєднання дослідництва з винахідництвом і раціоналізаторством у загальну безперервну творчу діяльність утворює систему креативної освіти. Таке поєднання в системі профільної креативної освіти учнів є органічним, оскільки воно ґрунтується на самоорганізації учнів старших класів, які виявляють пізнавальний інтерес до природничих предметів, а також слугує важливим підґрунтям для вивчення техніки. Тип заняття зі застосуванням результатів дослідження має декілька видів, що визначаються змістом етапу винахідницької чи раціоналізаторської діяльності.

Важливими ознаками технології креативного освіти є відкритість, нелінійність, нерівноважність і здатність підсилювати флуктації. Така її сутність сприяє формуванню установки учнів на пошук невідомого як суб'єктивного відкриття, винаходів, раціоналізації. Навчання лише тоді відповідає природним потребам особистості учня, коли воно непередбачуване і приховує новизну, а то й таємницю. Ця особливість має зберігатися на всіх етапах наукової чи науково-технічної творчості учнів, що розпочинається

дослідженням навчального матеріалу, а продовжується конструюванням оригінальної системи, способу, приладу тощо, а далі – проектування системи чи засобу творчого застосування результатів двох попередніх етапів. Такий перехід з *етапу дослідження* на *етапи конструювання та проектування* подовжено в часі, тому витрачається не лише на створення будь-якої матеріальної чи інтелектуальної продукції, а й на самотворення учня як креативної особистості. Поетапність пошукової діяльності учнів вимагає вияву ними не лише креативності, а й здатності до самоорганізації, що є основною самодостатності.

Отже, Концепція технології профільної креативної природничої освіти – *це сукупність змісту, методів, форм, прийомів, засобів організації та самоорганізації їх наукової та науково-технічної творчості учнів, як дослідників, винахідників та раціоналізаторів, а вчителя – як наукового керівника, який свідомо сприяє умовам безперервної освітньої наукової та науково-технічної діяльності.*

Концепція креативної освіти навчання учнів має принципові відмінності від нормативної, традиційної. Конструктор методологічного інструментарію створюється за принципом відкритості до прогресивних змін у виборі змісту, методів і форм. У процесі синергетичного обґрунтування дидактичних засад навчання учнів природничих предметів доцільно згадати такі *положення*:

- зміст освіти не може бути повідомлений учням у готовому виді;
- у навчанні ніхто не може зрозуміти будь-що за іншого чи замість іншого;
- учитель не транслятор знань, інформації;
- кожна людина має потребу в кооперативній поведінці як частини [2; 3; 5].

Особливості дидактичних засад креативної освіти відповідно до креативно-педагогічної парадигми й теорії синергетики мають такі *положення*:

- відмова від закритої та перехід до креативної, відкритої системи навчання;
- поєднання організації й самоорганізації, навчання й самонавчання, менеджменту, моніторингу, самоосвіти;
- створення умов залучення учнів до активно-го здобування знань, набуття вмінь та навичок;
- упровадження учіння (найбільш ефективне навчання);
- учитель як педагог-гуманіст є організатором, філософом, консультантом, координатором, експертом, психологом;
- упровадження діалогової взаємодії суб'єктів освітнього процесу в системі «учитель – учень, «учень – учень», «учень – учитель»;
- передбачення одночасного розвитку, навчання та виховання особистості;
- упровадження освітніх форм (індивідуальні, індивідуально-групові, фронтальні тощо) [1–3; 8; 10; 14].

Зазначенні положення є обов'язковими для педагогічної технології креативної освіти, а нехтування будь-яким пунктом призводить до її руйнації як системи.

Таким чином, можемо дійти певних висновків.

1. Педагогічна доцільність у забезпеченні оптимальних умов реалізації завдань природничої освіти учнів старших класів ЗЗСО полягає у визнанні педагогічно-цінного намагання до самоствердження засобом свідомого наслідування відомих науковців і науково-технічних працівників: дослідників, винахідників, раціоналізаторів.

2. У здійсненні успішної педагогічної діяльності вчителя середньої природничої освіти власну професійну діяльність радимо будувати на засадах Концепції креативної природничої освіти та положень відповідної їй технології.

3. Профільна креативна освіта учнів старших класів з природничих предметів – це їх пошук, що здійснюється як дослідна, винахідницька чи раціоналізаторська діяльність, що є специфічним складником навчальної, наукової або науково-технічної діяльності учнів.

4. Важливою педагогічною умовою успішної реалізації природничої освіти є створення умов розвитку та саморозвитку креативності учнів старших класів та набуття ними навчальної (як дослідної, винахідницької чи раціоналізаторської) компетентності з природничих предметів і професійної зорієнтованості на майбутню діяльність у галузі науки і техніки.

5. Перспективною парадигмою подальшого соціально-економічного розвитку та суспільства сталого розвитку з відповідної вітчизняної освіти креативно-педагогічної парадигми, оскільки вона як теорія може задовольняти вчителя у формуванні самодостатньої особистості майбутніх громадян України відповідно до світових і європейських викликів, запитів і вимог.

Перспектива подальших досліджень передбачає вдосконалення всіх елементів технології та визначення її особливостей у вивченні окремих предметів природничого циклу (біології, фізики, астрономії тощо), а також визначення у ній місця і методики застосування ІКТ.

Використані літературні джерела

1. Алдер Г. *CQ, или Мускулы творческого интеллекта* / Г. Алдер. ; пер. с англ. С. Потапенко. Москва : ФАИР-ПРЕСС, 2004. 496 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник / С.У. Гончаренко. 2-ге вид., допов. й виправ. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с.
3. Гончаренко С.У. Педагогічна суть гуманізації шкільної освіти / С.У. Гончаренко // Рідна школа. 1993. № 5.
4. Горлач М.І. Вибране: у 3 т. Т. 1. Смысл життя / М.І. Горлач. Харків : Факт, 2003. 621 с.

5. Концепція профільного навчання в старшій школі // Освіта України. 2003. № 88. 25 листопада.

6. Кремень В.Г. Профільне навчання: шлях до ефективної реалізації / В.Г. Кремень // Освіта України. 2010. № 3–4. С. 4.

7. Кремень В.Г. Модернізація системи освіти як важливий чинник інноваційного розвитку держави / В.Г. Кремень // Освіта України. № 34. 13 травня 2003.

8. Кремень В.Г. Проект сучасної освіти: інноваційна людина / В.Г. Кремень // Рідна школа. 2013. № 8–9 (серпень–вересень). С. 6–8.

9. Ляшенко О.І. Диференціація як основоположний принцип шкільного навчання / О.І. Ляшенко // Матеріали методологічного семінару (19 листоп. 2008 р.), м. Київ. 264 с. С. 6.

10. Роджерс К. Свобода учитися. / К. Роджерс, Д. Фрейберг. Москва: Смысл, 2002. 527 с.

11. Сологуб А.І. Креативний підхід до профільного навчання ліцеїстів / А.І. Сологуб // Сучасні технології навчання майбутніх учителів праці: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Кривий Ріг: КДПУ, 2006. С. 126–134.

12. Сологуб А.І. Дидактичні особливості креативного профільного навчання учнів / А.І. Сологуб // Біологія і хімія в рідній школі. 2014. № 1. С. 37–42.

13. Сологуб А.І. Профільне науково-природниче навчання: креативний підхід / А.І. Сологуб // Теорія і практика природничого навчання школярів: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю (Чернігів, 23–24 квіт. 2014 р.). Чернігів, 2014.

14. Сологуб А.І. Дидактика профільної освіти: [посіб. для вчителів середніх загальноосвітніх закладів] / А.І. Сологуб. Кривий Ріг : Іріда, 2004. 68 с.

15. Сологуб А.І. Концепція креативної освіти у природничо-науковому ліцеї / А.І. Сологуб // Рідна школа. 2000. № 12. С. 9.

16. Профильное образование. URL: <http://prof.osvita.org.ua>.

References

1. Alder, H. (2004). *CQ, ili Muskuly tvorcheskogo intellekta [CQ, or Muscles of Creative Intelligence]*. Moscow. 496 p.
2. Honcharenko, S.U. (2011). *Ukrainskyi pedahohichnyi entsyklopedychnyi slovnyk [Ukrainian Pedagogical Encyclopedic Dictionary]*. Rivne. 552 p.
3. Honcharenko, S.U. (1993). *Pedahohichna sut humanizatsii shkilnoi osvity [The pedagogical essence of humanization of school education]*. *Ridna shkola – Native School*. 5.
4. Horlach, M.I. (2003). *Vybrane [Selected]*. Vol. 1. *Smysl zhyttia – The meaning of life*. Kharkiv. 621 p.
5. Kontseptsiiia profilnoho navchannia v starshii shkoli [The concept of profile education in high school] (2003). *Osvita Ukrainy – Education of Ukraine*. No. 88.
6. Kremen, V.H. (2010). *Profilne navchannia: shliakh do efektyvnoi realizatsii [Profile education: shliakh do efektyvnoi realizatsii]* [Profile education: shliakh do efektyvnoi realizatsii]

the way to effective implementation]. *Osvita Ukrainy – Education of Ukraine*. 3-4. P. 4.

7. Kremen, V.H. (2003). Modernizatsiia systemy osvity yak vazhlyvyi chynnyk innovatsiinoho rozvytku derzhavy [Modernization of the education system as an important factor of innovative development of the state] *Osvita Ukrainy – Education of Ukraine*. No. 34.

8. Kremen, V.H. (2013). Proekt suchasnoi osvity: innovatsiina liudyna [Contemporary Education Project: An Innovative Person]. *Ridna shkola – Native School*. 8-9 (serpen–veresen). P. 6-8.

9. Liashenko, O.I. *Dyferentsiatsiia yak osnovopolozhnyi pryntsyyp shkilnoho navchannia* [Differentiation as a Fundamental Principle of Schooling]. Kyiv. 264 p.

10. Rodzhers, K., & Freiberg, D. (2002). *Svoboda uchit'sja* [Freedom to learn]. Moscow. 527 p.

11. Solohub, A.I. (2006). Kreatyvnyi pidkhid do profilnoho navchannia litseistiv [Creative approach to profile training of lyceum students]. *Suchasni tekhnologii navchannia maibutnikh uchyteliv pratsi – Modern technologies of training of future teachers of work*. Kryvyi Rih. P. 126-134.

12. Solohub, A.I. (2014). Dydaktychni osoblyvosti kreatyvnoho profilnoho navchannia uchniv [Didactic peculiarities of creative profile teaching of students]. *Biologhiia i khimiia v ridnii shkoli – Biology and chemistry at home school*. 1. P. 37-42.

13. Solohub, A.I. (2014). Profilne naukovo-prirodnyche navchannia: kreatyvnyi pidkhid [Profile science education]. *Teoriia i praktyka pryrodnychoho navchannia shkoliariv – The Theory and Practice of Natural Education of Schoolchildren*. Chernihiv.

14. Solohub, A.I. (2004). *Dydaktyka profilnoi osvity* [Didactics of profile education]. Kryvyi Rih, 68 p.

15. Solohub, A.I. (2000). Kontseptsiiia kreatyvnoi osvity u pryrodnycho-naukovomu litsei [The concept of creative education in the natural science lyceum]. *Ridna shkola – Native School*. 12. P. 9.

16. *Profylnoe obrazovanye* [Profile education]. Retrieved from: <http://prof.osvita.org.ua>.

Solohub Anatolii, Lutsenko Tetiana. Concept of Creative Secondary Education.

Summary.

In the article the authors summarize pedagogical researches on the problem of secondary education's modernization, which until 2007 was carried out by them at the Kryvyi Rih Natural Science Lyceum. The problem was solved by the development of creative education technology. With the participation of experimenters from other schools, the authors' development was tried and improved. Based on the principles of creative education, the teacher operates based on humanism.

Particular value in the development of authorial technology was the use of J. Simpson's (American psychologist) creativity discovery - the ability of man to creative activity. The work of other scientists has been applied in the development of authorial technology (S. Goncharenko, V. Kremen, Yu. Malovaniy, V. Madzigon, V. Molyako, V. Rybalka, S. Sysoeva, A. Aleynikov, J. Gilford, J. Renzulli, A. Maslow, E. Regirer, K. Rogers, E. Torrens and others).

The scientific novelty of technology lies in the fact that the authors consider the creative activity of students and educators as the main one that serves to determine the philosophical, psychological, didactic, methodological, sanitary-hygienic, socio-economic, material, technical foundations of the innovative living school system.

The theoretical importance is determined by the fact that it justifies the acquisition of student's subject knowledge and skills not as the main learning aim. The purpose of technology is nurturing creative personality, developed need and ability to creativity.

The practical importance of technology serves as a pedagogical system for the development, training, and upbringing of secondary school students in daily educational work. Creative education technology provide for the practical formation of the intellectual-innovator creative personality.

The probability of the technology main principles is ensured by the methodological validity of the initial positions and the support for the practical experience of secondary schools students and scientific and pedagogical research results conducted by the authors.

Key words: art; creativity; educational technology; creative education.

Сологуб А.И., Луценко Т.Н. Концепция креативного среднего образования.

Аннотация.

В статье авторы обобщают педагогические исследования по проблеме модернизации среднего образования, которые до 2007 года проводились на базе Криворожского естественно-научного лицея. Исследование проблемы осуществлялось авторской разработкой технологии креативного образования. Затем, при участии учителей-экспериментаторов других учебных заведений Украины, авторская разработка совершенствовалась. Исходя из положений технологии креативного образования, учитель осуществляет свою педагогическую гуманистическую деятельность, обеспечивая креативное развитие учащихся, как способ формирования их как гармонических личностей.

Ключевые слова: творчество; креативность; педагогическая технология; креативное образование.